

ПРОФ. ДР ЗОРАН РАНКОВИЋ
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
zrankovic@bfspc.bg.ac.rs
МАЈА АЋИМОВИЋ
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет
macimovic@bfspc.bg.ac.rs

УДК 027.7:093/099(497.11)

СТАРЕ И РЕТКЕ КЊИГЕ ЛЕГАТА БИБЛИОТЕКЕ ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА

САЖЕТАК | Интенција рада је да представи резултате истраживања о легатима професора Православног богословског факултета: Јордана Илића, Душана Глумца, Велимира Хаџи-Арсича и Драгутина Анастасијевића. Биће приказани наслови који, по Критеријумима за процену и категоризацију старе и ретке библиотеке грађе Закона о старој и реткој библиотечкој грађи, спадају у старе и ретке књиге. Поред тога што чине значајну културну баштину, по богатству садржаја представљају изузетно ретку и вредну научну грађу, како на нашем социокултурном простору, тако и у свету. Потенцијал овога истраживања сагледава се кроз истицање вредности посебних збирки које су обогатиле свеукупни фонд Библиотеке и тиме допринеле усавршавању високообразовног кадра.

КЉУЧНЕ РЕЧИ | Православни богословски факултет, библиотека, легати, старе и ретке књиге, културно наслеђе

УВОД

На самом почетку рада Православног богословског факултета јасно се указивало на значај постојања библиотеке као основе за научни рад. На седницама Факултета често је било речи о улози Библиотеке у развоју научног напредовања

---

* Овај рад настао је у оквиру пројекта бр. 179078 „Српска теологија у 20. веку: фундаменталне претпоставке теолошких дисциплина у европском контексту - историјска и савремена перспектива“, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

како професора, тако и студената. Схватајући значај постојања Библиотеке, заједнички се чинило све да се дефинише њен рад и начин попуњавања фонда. Попут највећих српских библиотека, и Библиотека Православног богословског факултета настала је на основама поклона. Активности на увећању фонда започео је протојереј-ставрофор Стеван Димитријевић, значајно обогативши библиотеку великим бројем руских богословских књига и часописа, које је 1924. године донео из Совјетског Савеза.¹ Касније, нарочито за време рада Факултета ван Универзитета, Библиотека је наставила увећавање фонда захваљујући наставном особљу, које је било спремно да остави личне библиотеке као материјалну и интелектуалну вредност за будуће генерације.

Библиотека Православног богословског факултета данас има пет библиотека целина и осам легата који су тестаментарно завештани Факултету и чувају се као засебне целине.² Ове збирке, део културне и научне баштине, настајале су куповином и набавком књига, које су власницима биле неопходне за научни рад. Код многих дародаваца уочавамо подударност научне и стручне литературе у њиховим библиотекама са предметима које су предавали на факултетима. Посвећеност професији захтевала је стално унапређивање знања, а самим тим и прикупљање стручне литературе неопходне за научни рад и наставу, кроз коју су преносили знања будућој српској интелигенцији. Поред тих публикација, у личним библиотекама су и публикације на основу којих закључујемо о њиховим интелектуалним и друштвеним интересовањима. Поједине завештане личне библиотеке су, сагласно вољи дародаваца, и током њихових живота функционално коришћене у настави и у научном раду.³

---

¹ Професор Лазар Мирковић је приликом свечане промоције поводом избора протојереј-ставрофора Стевана Димитријевића за почасног доктора теологије истакао да је прота Димитријевић „... стекао трајне заслуге око оснивања и организовања библиотеке Богословског факултета“. (Др Душан Љ. Кашић, „Протојереј-ставрофор Стеван М. Димитријевић 1866–1953“, *Богословље* год. XXVII (XLIII), св. 1–2 (1984), 14).

² Кратак приказ свих легата и библиотека целина дат је у раду: Љиљана Башић, Маја Аћимовић, „Легати и библиотеке целине Библиотеке Православног богословског факултета“, у *Посебне збирке у контексту заштитне културног наслеђа и као њиховицај културног развоја*, ур. Маша Милорадовић, Дејан Вукићевић (Београд: Народна библиотека Србије, 2019), 467–483.

³ Академик Драгутин Анастасијевић је 1948. године на седници Савета изјавио да своју библиотеку завештава Богословском факултету: „... да може њоме слободно да располаже, неограничен од мене, у том погледу никаквим мојим жељама... Ако бих је, дакле, задржао у свом власништву до смрти, она би све дотле остала такорећи мртва...“. (АПБФ, Записник, књ. IV (1945–1948), „Записник бр. 14 седнице Савета богословског факултета одржане 2. фебруара 1948, чл. 101).

Ове збирке већином су сачињене од књига. Преовлађују ретка страна издања међу којима је већи број наслова сачуваних само у једном примерку. Збирке садрже и примерке старе српске књиге штампане пре 1867. године и не мали број ретких издања објављених током ратних периода 1912-1913, 1914-1918. и 1941-1945. године. У многим збиркама поред књига похрањивани су и часописи од којих су неки временом утопљени у фонд Библиотеке.

О СТАРИМ И РЕТКИМ КЊИГАМА ЛЕГАТА

Легати су свакако значајни за проучавање историје и културе једног народа, али и за проучавање индивидуалног стваралаштва самих легатора. Формиран као засебна целина, сваки легат је непроцењив извор података, који посредно сведоче о професионалним и личним интересовањима власника, времену у ком је стварао, његовом окружењу. Ради потпунијег прегледа, уз кратак опис значајних и ретких наслова, дат је сажети животопис сваког легатора. Од укупно тринаест поклоњених личних збирки Библиотеке Православног богословског факултета, представљени су они који имају највећи број ретких и тражених наслова из 18. и 19. века: легати професора Јордана Илића, Душана Глумца, Драгутина Анастасијевића и Велимира Хаџи-Арсића.

Легат Јордана Илића

Јордан Илић је рођен 1883. у селу Дојкинцима, срез нишавски. Апсолвирао је теологију на Старокатоличком теолошком факултету у Берну 1913/14. године и положио докторски испит на Филозофском факултету Бернског универзитета (Швајцарска) 1922. године. Исте године почиње да ради на Богословском факултету Универзитета у Београду. За редовног професора постављен је 1939. године за предмете Педагогика и Методика религијске наставе. Умро је 1950. године у Београду.

Своју богату библиотеку, која броји 1910 наслова, Јордан Илић је оставио Православном богословском факултету. Већина књига у библиотеци је из педагогије, психологије, историје цркве, филозофије, што указује како на његову професију наставника Педагогике са методиком религијске наставе, тако и на интересовања за социолошке и историјске теме, посебно оне у вези са историјом цркве.

Публикације су углавном на немачком језику, а највећи број књига је из периода 1920–1930. године. Заступљене су и стране књиге штампане у периоду од 1846. до 1876. године, а међу њима неколико изузетно очуваних примерака на готици.

Најстарија књига је *Canones et decreta sacrosancti oecumenici concilii tridentini*, штампана у Лајпцигу 1846. године (сигн. 1213), затим *Geschichte des Kirchenlieds und Kirchengesanges mit besonderer Rücksicht auf Württemberg* Емила Коха (Eduard Emil Koch, 1809–1871) из 1847. године (сигн. 1135).

Једно од ретких издања на готици је и књига истакнутог римокатоличког теолога и историчара Јохана Долингера (Johann Joseph Ignaz Döllinger, 1799–1890) *Heidenthum und Judenthum (Vorhalle zur Geschichte des Christenthums)* из 1857. године (сигн. 418).

Међу старим примерцима с половине 19. века значајни су наслови Јакоба Ауербаха (Dr Jacob Auerbach, 1810–1887) *Biblische Geschichte* из 1858. године (сигн. 319) и *Lesestücke aus den Propheten und Hagiographen* из 1854. године (сигн. 320), који су дигитализовани у Nathi Trust Digital Library коришћењем извора са Универзитета Харвард.⁴

Библиотеку је свакако обогатио и примерак универзитетског професора из Граца, али и почасног члана Српске краљевске академије, Грегора Крека (Dr. Gregor Krek, 1840–1905) *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte*, из 1887. године (сигн. 407), као и немачког психолога и филозофа Освалда Кулпеа (Oswald Külpe, 1862–1915) *Grundriss der Psychologie*, штампаног у Лајпцигу 1893. године (сигн. 1655). Из 1876. године је *Geschichte Jesu*, Прича о Исусу Карла Хазеа (Dr. Karl Haze, 1800–1890), штампана у Лајпцигу (сигн. 462), а Кантова религиозна филозофија, *Die Religious philosophie Kants*, Алберта Шврритера (Dr. Albert Schwritter, 1875–1965) је из 1899. године (сигн. 1645).

Велики број наслова српских аутора може се наћи у дигиталној форми или као фототипско издање попут књига Милана Ђ. Милићевића (1831–1908):⁵ *Исџиорџа његајџије* из 1871. године (сигн. 1505), *Кнежевина Србија* из 1876. године (сигн. 1681), *Нови крајеви*, из 1884. године (сигн. 338), *Појлед на народно школовање у Србији*, из 1873. године (сигн. 341).

---

⁴ Jacob Auerbach, *Biblische Geschichte* (1858), *Lesestücke aus den Propheten und Hagiographen*, 1854, preuzeto 18. 9. 2020, <https://catalog.hathitrust.org/Record/100435039>.

⁵ Један од најстаријих књижевника новијег доба, преводилац, политичар, етнограф, библиотекар Народне библиотеке (Београд) и државни саветник. Један је од оснивача Друштва српске словесности и Српске књижевне задруге. Члан је Српске краљевске академије (Академије друштвених наука) од 1887. године, http://srpskaenciklopedija.org/doku.php?id=милан_милићевић (преузето 18. 9. 2020).

Поред наслова Милана Ђ. Милићевића, интересовања професора Илића за научно бављење педагогијом и хришћанском етиком можемо видети и по примерцима *Ойшша његаіоіика* из 1897. године др Војислава Бакића (1847–1929), једног од најзначајнијих српских педагога, Илије Радивојевића, *Поуке из његаіоіије*, Нови Сад, из 1898. године (сигн. 1528), Стеван М. Окановића, *Васіишне казне и наіраге*, Београд, из 1892. године (сигн. 1316), Јована Миодраговића, *О забавишшима*, Београд, штампане 1897. године (сигн. 1196).

Ту је и *Истіоріја сріске ѓравославне цркве од ѓрвјіјех гесетіина VII в. го наших гана*, Нићифора Дучића (1832–1900), штампана у Београду 1894. године (сигн. 965). У легату је и редак примерак речника Ђорђа Поповића (Georg Popović, 1832–1914) на готици и ћирилици: *Worterbuch der Serbischen und Deutschen sprache*, штампан у Панчеву 1886. године (сигн. 334).

Примерак штампан у Загребу 1877. године је *Documenta Historiae Chroaticae Periodum Antiquam* Фрања Рачког (1828–1894) (сигн. 330).

Од аутора Фридриха Лангеа (Dr. Friedrich Lange, 1828–1875), немачког филозофа, педагога, политичког активисте и новинара, значајне личности међу немачким интелектуалцима средином 19. века, сачувана је публикација *Didaktik und methodic des coangelischen Religionsunterrichts*, штампана у Минхену 1897. године (сигн. 1586).

Вредан пажње је и рад Сутберта Баумера (Suitbert Bäumer, 1845–1894), једног од најугицајнијих патролога деветнаестог века, *Geschichtedes Breviers, Freiburgim Breisgau*, из 1895. године (сигн. 377), као и немачког протестантског теолога Ота Флајдерера (Otto Pfeleiderer, 1839–1908) *Grundriss der christlichen Glaubens und Siltenlehre*, издат у Берлину 1893. године (сигн. 405).

Поред наслова из 19. века, у легату постоји 36 публикација из 1912–1913. године. Из периода Првог светског рата је укупно 46, а Другог светског рата 33 наслова.

Легат Душана Глумаца

Душан Глумац је рођен 1899. године у Славонском Броду. Богословију је завршио у Сремским Карловцима 1921. године, после чега је студирао у Загребу правне науке. Желећи да се бави Светим писмом Старог завета, отишао је о свом трошку у Немачку да се специјализује у семитским језицима, нарочито јеврејском. На Филозофском факултету Берлинског универзитета провео је три семестра слушајући чувене семитисте и историчаре као што су Мајснер, Ед.

Мајер, Митвох, Гресман и други. Своју докторску дисертацију одбранио је 1925. године на Лајпцишком универзитету и стекао звање доктора филозофије. Наредне године почиње да предаје Старојеврејски језик и Библијску историју и археологију на Богословском факултету Универзитета у Београду. Ту ће остати све до 1955. године, када ће прећи на Филозофски факултет, где ће дочекати пензију као редован професор на Катедри за археологију.⁶

Професор Душан Глумац у тестаментарном писму објашњава разлоге због којих своју библиотеку оставља Православном богословском факултету: „Како сам свој наставнички рад био започео на Православном Богословском факултету, и у њему био провео своје најбоље стваралачке године и снаге, и дубоком браздом заорао на њему, улажући своју младост, способност и љубав, о чему су најбољи сведоци моје многобројне генерације студената који су постали и патријарси, епископи, професори, проте и свештеници који добро послужили нашој светој Цркви - држим да ћу оставити најбољу успомену томе својем несебичном и пожртвованом раду ако своју целокупну научну велику библиотеку, коју сам годинама стварао и скупљао, оставим томе факултету којему сам био посветио са највећом љубављу своју младост, и способности, и снагу.“⁷

У вредној и богатој библиотеци професора др Душана Глумца већи број књига посвећен је старозаветним темама, историји хришћанства, али ту су и књиге из историје српског народа, из археологије, митологије, што даје јасну слику његовог бављења библистиком и Старим заветом, које је и предавао на Богословском факултету, као и археологијом, коју је предавао на Филозофском факултету у Београду. Поред књига објављених на немачком, енглеском, руском и француском, налазе се наслови на хербрејском и црквенословенском језику, и изузетно ретки примерци штампани готицом.

Легатом је завештана 151 публикација из 19. века, од којих 40 припада старој и реткој књизи. На српском језику је 28 наслова од којих шест спада у старе и ретке.

Најстарија публикација је препев псалтира, *Saltijer Slovinski* из 1729. године, штампана у Венецији, барокног песника и преводиоца Игњата Ђурђевића (Ignazio Giorgi, 1675-1737) (сигн. 369).

Из 18. века су још три књиге: О угледању на Христа (*De imitation Christi*), Томе Кемпијског (Thomas à Kempis, 1380-1471), једна од најпопуларнијих и

⁶ Драган Милин, „Др Душан Глумац“, у *Православни богословски факултети Српске православне цркве: 1920-1980*, (Београд: [б. и.], 1980), 23.

⁷ Архив Православног богословског факултета (АПБФ), Записник, књ. VI, „Записник седнице факултетског савета одржане 23. јануара 1976. године“, чл. 9.

најпознатијих хришћанских побожних књига из 1788. године, штампана у Паризу, коју је добио на поклон као универзитетски професор (сигн. 296), затим *Dictionary: English, German and French*, Кристијана Лудвига (Mr. Christian Ludwig, 1757-1823), Речник енглеског, немачког и француског језика, штампан у Лајпцигу 1791. године, који садржи не само енглеске речи, већ и њихов исправан акценат, фразе, сликовите говоре, идиоме и пословице (сигн. 384),⁸ и богослужбена књига на грчком језику *Оролоион*, која је из 1786. године (сигн. 1185).

Међу занимљивим старим и ретким издањима су дела Јозефа Франца фон Алиолија (Joseph Franz von Alloli, 1793-1873) римокатоличког теолога и оријенталисте, *Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments, aus der Vulgata*, превод светих списа Старог и Новог завета објашњен кратким белешкама, штампан у Минхену 1851. године (сигн. 5), и *Allgemeines Wörterbuch der heiligen Schrift, oder Real-Bibel-Lexikon*, у два тома, штампана у Регенсбургу, 1845. и 1846. године (сигн. 320); затим *Sacrorum Bibliorum Vulgatae* из 1825. године, веома ретка и вредна књига купљена у Бечу за 13 шилинга, са потписом архимандрита Августина Бошњаковића (1867-1950) (сигн. 297), као и *Breviarium romanum*, богослужбена књига Католичке цркве која садржи канонске молитве, химне, псалме, читања и записе за свакодневну употребу из 1851. године (сигн. 1356).

Међу ретким насловима спадају и *Die mosaische Stiftshütte* из 1867. године, професора Јоханеса Ригенбаха (prof dr. Ch. Johannes Riegenbach, 1818-1890), ректора Универзитета у Базелу и уредника часописа „Der Kirchenfreund“ (сигн. 100), и *Katholische Homiletik* католичког теолога Јакоба Флука (Jakob Fluck, 1810-1864), штампана у Регенсбургу 1850. године (сигн. 118). Ту је и *Geschichte der kirchlichen Trennung zwischen Orient und Occident* у два тома Алојза Пихлера (Dr. Aloys Pichler, 1833-1874) из 1864-65. године (сигн. 256).

Примерак издавача Heyder&Zimmer из Франкфурта је уџбеник из Старог завета *Lehrbuch der historisch-kritischen Einleitung in die kanonischen und apokryphischen Schriften des Alten Testaments* Карла Фридриха Кеила (Dr Karl Friedrich Keil, 1807-1888), штампан 1859. године (сигн. 109).

Од примерака на српском језику ту су *Псалми Давидови ѿ ѿуѿѿ србскијех народних ѿесама*, Огњеслава Угјешеновића Острожинског (1817-1890) из 1868. године, штампани у Бечу (сигн. 509). Затим три примерка *Свешћої ѿисма*, два у преводу Ђуре Даничића из 1866. и 1867. године, штампани у Пешти (сигн. 1381 и 1388), и један у преводу Вука Караџића, из 1864. године (сигн. 1392). Занимљив

---

⁸ Christian Ludwig, *Dictionary: English, German and French* (Leipzig, 1791), preuzeto 18. 9. 2020, <https://books.google.rs/books?id=5x4DRZH9zRUC>.

је и примерак *Позоришна иџра*, штампан у Новом Саду 1852. године (сигн. 1178), доступан у дигиталној Библиотеци Матице српске.

У Панчеву је 1873. године штампан *Живоџ Исусов* Ернеста Ренана (Joseph Ernest Renan, 1823-1892), француског оријенталисте, стручњака за семитске језике и цивилизације, историчара религије, филолога, филозофа, библичара и критичара (сигн. 51).

Поред наслова из 18. и 19. века, у легату постоји 21 публикација из 1912-1913. године. Из периода Првог светског рата укупно је 39, а Другог светског рата 34 наслова.

Легат Драгутина Анастасијевића⁹

Драгутин Анастасијевић је рођен 1877. године у Крагујевцу. Универзитетску каријеру почео је постављењем 20. маја 1906. године за привременог, а 20. фебруара 1908. за сталног доцента византологије на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Предавао је „три огромне области из науке о Византији: језик (средњовековни грчки књижевни језик и новогрчки народни говор), историју византијске књижевности и историју Византије“¹⁰

Одмах по почетку рада Православног богословског факултета бива постављен за редовног професора за грчки језик и историју византијске културе. За време окупације у Другом светском рату, професор Анастасијевић је пензионисан и 7. септембра 1942. године разрешен дужности. Као почасни професор задржан је на Православном богословском факултету, на коме је остао све до свога упокојења, 20. августа 1950. године.

Две године раније, своју богату библиотеку, са извесним ретким делима, завештао је и предао Православном богословском факултету. „Давно сам већ обећао, да ћу своју библиотеку завештати нашем факултету. Она се састоји из осам сталажа, пуних стручним књигама и часописима, махом врло ретким и драгоценим, а смештена је у једној соби нашег факултета. Ја је још од сад поклањам факултету с тим да њоме слободно располаже, неограничен од мене у

⁹ Сажета биографија са подацима о легату и старим и ретким књигама објављена је у: Маја Аћимовић, Зоран Ранковић, „Старе и ретке књиге легата академика Драгутина Анастасијевића“, *Чиџалишће : научни часопис за теорију и праксу библиотекарства* Год. 19, бр. 36, (мај 2020): 89-95; Маја Аћимовић, Зоран Ранковић, „Библиотека Драгутина Анастасијевића на Православном богословском факултету“, *Митолошки зборник* (2019): 13-22.

¹⁰ АПБФ, Професорски досије Драгутина Анастасијевића, „Аутопортрет“, 8.

том погледу никаквим мојим жељама. Јер ми је толико ослабио вид, да једва могу што прочитати и написати, а камоли студирати и радити даље на науци. Ако бих је, дакле, задржао у свом власништву до смрти, она би све дотле остала такорећи мртва. Корисније је да је факултет још сад попише и уради с њом што за најбоље нађе. На захтев Факултетског савета прилажем овде једну своју фотографију.¹¹

Већина књига у легату академика Драгутина Анастасијевића је из области византијске и средњовековне историје српскога народа, периода историје којим се највише бавио и који је детаљно истраживао. Преко 400 наслова је из 19. века, од којих 38 старих и ретких књига (10 припадају старој и реткој књизи, док су осталих 28 из ратних периода и убрајају се у ретка издања). Све ове публикације чине део фонда старе и ретке књиге, који се убраја у покретна културна добра од великог значаја, али нису издвојене из првобитно замишљеног низа самог легатора, како се не би нарушио смисао целине легата. Од свих старих и ретких књига из легата Драгутина Анастасијевића, дванаест наслова је већ дигитализовано, како у нашим, тако и у највећим светским библиотекама.¹² Од тога је осам старих и ретких књига, а четири ретке књиге.

Kritischer versuch zur aufklaerung der byzantischen chronologie: mit besonderer Rücksicht auf die frühere Geschichte Russlands, Филипа Круга (Philipp Krug, 1764–1844), из 1810. године, најстарија је књига у легату (сигн. 101). Овај редак примерак у свету дигитализован је у Руској државној библиотеци (Российская государственная библиотека) и може се наћи на интернету.¹³

Стара српска издања, попут Доментијановог *Живоџа свейџоја Симеуна и свейџоја Саве*, у издању Ђуре Даничића из 1865. године, као и *Свейџа Гора Аџонска*, митрополита српског Михаила из 1886. године, обогатила су ову библиотеку (сигн. 777). Ту је и књига Јована Колара, *О књижевној узаймности између различни џлемена и наречјаславјанскоџ народа*, из 1845. године, у преводу Димитрија Теодоровића на српски књижевни језик средине 19. века, са елементима славеносерпског (сигн. 812).

Међу старим и ретким књигама легата налазе се многе штампане књиге на страним језицима. Од њих би требало истаћи стару српску књигу и штампане

¹¹ АПБФ, Записник, књ. IV (1945–1948), „Записник бр. 14 седнице Савета богословског факултета одржане 2. фебруара 1948”, чл. 101.

¹² Библиотеке попут: Harvard College Library, The Digital Library of Modern Greek Studies, Руска државна библиотека и друге.

¹³ Philipp Krug, *Kritischer versuch zur aufklaerung der byzantischen chronologie: mit besonderer Rücksicht auf die frühere Geschichte Russlands* (St. Petersburg: Kais. Akademie der Wissenschaften, 1810), preuzeto 18. 9. 2020, <https://dlib.rsl.ru/viewer/01004443090>.

књиге на страним језицима, чији је аутор припадник српског народа. Тако да су пажње вредни наслови наших аутора штампаних у иностранству, као што су *Српска грамаџика (Serbian Grammar)* Драгутина Суботића (1887-1952), штампана у Оксфорду 1918. године (сигн. 177), затим књига Јанка Спасојевића (1871-1955), *Le roi Nicolas et l'union du Montenegro avec la Serbie*, штампана у Женеви 1918. године, као и Гргура Јакшића (1871-1955), *La Bulgarie et les Allies*, штампана 1916. године у Паризу.¹⁴

У ретка издања из ратних периода спада занимљиво дело Арчибалда Рајса (Rudolphe Archibald Reiss, 1875-1929) *Аусџро-бујарско-немачке ѿвреге рајских закона и ѿправила: гојиси једној ѿрактѿичара-криминалистѿе са српској маћегонској фронтѿа*, из 1918. године (сигн. 107).

Serbiens byzantinische Monumente, чувено дело Феликса Каница (Felix Kanitz, 1829-1904) о српским византијским споменицима, из 1862. године, присутно је у легату (сигн. 292). Могу се видети и неки познатији наслови старих књига из 19. века које је професор Драгутин Анастасијевић користио у свом научном раду, значајни за проучавање историје Византије, као што је *Cantacuzène, home d'etat et historien: ou Examen critique comparative des Mémoires de l'empereur Jean Cantacuzène et des sources contemporaines, et notamment des 30 livres dont 14 inédits de l'Histoire byzantine de Nicéph. Grégoras, qui contrôlent les Mémoires de Cantacuzène* из 1845. године (сигн. 403). Затим, књига писана на латинском и старогрчком, из 1828. године, која је била неизоставна литература из дела историје коју је професор Драгутин Анастасијевић посебно изучавао: *Leonis Diaconi Caloënsis Historiae libri decem et liber De velitatione bellica Nicephori Augusti / e recensione Caroli Benedicti Hasii... addita eiusdem versione atque annotationibus ab ipso recognitis; accedunt Theodosii acroases de Creta capta e recensione Fr. Iacobsii et Luitprandi legatio cum aliis libellis qui Nicephori Phocae et Ioannis Tzimiscis historiam illustrant*¹⁵ (сигн. 866). Овај значајан примерак публикације може се још само наћи у Библиотеци Матице српске као део личне библиотеке Саве Текелије.

¹⁴ G. Yakchitch, *La Bulgarie et les Allies* (Paris, 1916), preuzeto 18. 9. 2020, <https://velikirat.nb.rs/items/show/6236>.

¹⁵ О Нићифору Фоки и Јовану Цимискију Драгутин Анастасијевић је писао радове у реномираним светским научним часописима, као што је *Byzantinische Zeitschrift*. Тој теми је посветио рад који је изложио на Трећем византолошком конгресу одржаном у Атини 1932. године. (Љубомир Никић, „Библиографија радова Академика Драгутина Н. Анастасијевића”, у *Зборник радова Српске академије наука LXV - Визанѿолошки инстѿиѿујѿ, књ. 6* (Београд: Научно дело, 1960), 243-256).

Легат Велимира Хаџи-Арсића

Велимир Хаџи-Арсић је рођен у Врању, 7. октобра 1892. године. Завршио је Богословију Светог Саве и, као краљев стипендиста, упућен на студије у Енглеску. У Оксфорду и на Сорбони студирао је социологију, а у Кијеву теологију. Прво намештење Велимира Хаџи-Арсића била је професура у карловачкој Богословији Светог Саве, у исто време када је тамо службовао његов друг из детињства и близак пријатељ Јустин Поповић. Своју професорску каријеру наставио је у Београду у Учитељској школи.¹⁶

Легат, који је оставио Православном богословском факултету, броји 350 публикација; невеликог обима, али веома вредна библиотека. У легату најмање књига има на српском језику. Већином су књиге на енглеском, немачком, француском и руском језику. С обзиром на то да је предавао психологију и морално богословље, преовлађују књиге из области психологије, социологије, филозофије, етике, историје, теологије.

Најстарија књига коју је поседовао Велимир Хаџи-Арсић је *Leviathan* Томаса Хобса (Thomas Hobbes, 1588-1679) из 1651. године (сигн. 326).¹⁷

Из 19. века има 14 наслова од којих су најзначајнији *The Pope and the Council* Јохана Долингера (Johann Joseph Ignaz Dollinger, 1799-1890) из 1869. године (сигн. 197), *The Newspaper* Џорџа Диблеа (George Binney Dibblee, 1868-1952), штампан у Лондону (сигн. 264), *Lectura on the Origin and Growth of Religion* Макса Милера (Max M.A. Müller, 1823-1900) из 1889. године (сигн. 184).

Три тома *The Principles of Sociology* Херберта Спенсера (Herbert Spencer, 1820-1903) штампана су у Оксфорду 1896. године (сигн. 30)¹⁸ и редак примерак *The Data of Ethics* истога аутора, штампана у Лондону 1879. године (сигн. 37).

Неизоставно штиво из историје грчке филозофије, *Grundrissder Geschichteder Griechischen Philosophie*, Едварада Целера (Eduard Zeller, 1814-1908),¹⁹ штампано је у Лајпцигу 1886. године (сигн. 93), и историје религије Франка Бајрона Џевонса (Frank Byron Jevons, 1858-1936), *An Introduction to the History of Religion* из 1896. године, штампано је у Лондону (сигн. 68).

¹⁶ Љубомир Иванчевић, „Њих тројица (сећања)“, *Глас Цркве* год. 15/III, св. 3 (1987): 43-45.

¹⁷ Thomas Hobbes, *Leviathan* (London, 1651), preuzeto 18. 9. 2020, <https://www.gutenberg.org/files/3207/3207-h/3207-h.htm>.

¹⁸ Herbert Spencer, *The Principles of Sociology* (Oxford, 1896), preuzeto 18. 9. 2020, <https://oll.libertyfund.org/titles/spencer-the-principles-of-sociology-vol-1-1898>.

¹⁹ Eduard Zeller, *Grundrissder Geschichteder Griechischen Philosophie* (Leipzig, 1886), preuzeto 18. 9. 2020, <https://www.amazon.com/Grundriss-Geschichte-Griechischen-Philosophie Classic/dp/1334353468>.

С краја 19. века су дела из историје психологије Џејмса Вилијама (James Willam, 1842-1910), америчког филозофа и психолога, *Psychology* из 1892. године (сигн. 110),²⁰ Хермана Лоцеа (Hermann Lotze, 1817-1881) *Grundzige Religions philosophie* из 1894. године (сигн. 173), Дејвида Емила Дуркхајма (David Émile Durkheim, 1858-1917) *De la division du travail social*, штампане у Паризу, 1893. године (сигн. 95).²¹

Требао би поменути и *La Liberte de Conscience* Леона Марилиера (Leon Marillier, 1862-1901) из 1890. године (сигн. 218), *Buddhism* Томаса Дејвидса (Thomas William Rhys Davids, 1843-1922) из 1899. године (сигн. 269), *Des Religions Comparees Au Point De Vue Sociologique* Раула Грасера (Raoul de La Grasserie, 1839-1914) из 1899. године, штампана у Паризу²² (сигн. 29).

Старих књига из 19. века на немачком и енглеском језику има 15. Ретких књига из периода 1912-1913. има укупно 18, од којих је једна на српском језику. Затим, издања из ратног периода 1914-1918. има 38 (једна на српском језику), док из периода 1941-1945. године има три књиге, од којих је једна на српском језику.

---

²⁰ James Willam, *Psychology* (London, 1892), preuzeto 18. 9. 2020, <http://psychclassics.yorku.ca/James/Principles/>.

²¹ David Émile Durkheim, *De la division du travail social* (Paris, 1893), preuzeto 18. 9. 2020, http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/division_du_travail/division_travail.html.

²² Raoul de La Grasserie, *Des Religions Comparees Au Point De Vue Sociologique* (Paris, 1899), preuzeto 18. 9. 2020, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5470703j/f12.image>.

ЗАКЉУЧАК

Највећи број књига из легата је активан, односно у свакодневном је оптицају и на услузи корисницима, уз услов да се могу користити искључиво у просторијама читаонице и уз надзор и помоћ библиотекара. Тај део књижевне баштине мало је познат широј читалачкој публици. Својим садржајем превазилази локална и регионална интересовања и сазнања тако да је од изузетне вредности за ширира научна истраживања и потражња за њим је запажена. Данашње интересовање за ове ретке наслове може се видети кроз њихово присуство у понуди издавача књига *Forgotten Books* са седиштем у Лондону, образовне издавачке компаније која се бави дигитализацијом оригиналних дела из 18. века, *Gale One File*, *Amazo* и других.

Иако ове старе књиге, као и ретка издања из ратних периода по аутоматизму имају статус културног добра, потребно их је, у складу са Законом, прогласити за културно добро, односно за културно добро од великог значаја.²³ То би довело до стварања услова за њихову потпуну правну и техничку заштиту, самим тим и за даље проучавање и објављивање резултата. Дигитализацијом грађе омогућила би се коначна, пре свега, заштита, али и доступност ових непроценљивих дела. Процесом дигитализације би требало да се на креативан и нов начин представе збирке старе и ретке књиге, са свим својим специфичностима сваког примерка (потписи, записи, илустрације, итд.) и ширем кругу корисника.

Потенцијал овог истраживања сагледава се, дакле, кроз истицање вредности садржаја легата, са посебним освртом на старе и ретке књиге, и њиховог представљања, које би омогућило истраживачима да искористе сазнања и податке ретке научне грађе.

---

²³ „Закон о старој и реткој библиотечкој грађи”, *Сл. гласник РС* бр. 52 (2011).

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ

Архив Православног богословског факултета (АПБФ). Професорски досије Драгутина Анастасијевића.

Архив Православног богословског факултета (АПБФ). Записник, књ. IV (1945-1948).

Аћимовић, Маја и Зоран Ранковић. „Библиотека Драгутина Анастасијевића на Православном богословском факултету”. *Митолошки зборник* (2019): 13-22.

Аћимовић, Маја и Зоран Ранковић. „Старе и ретке књиге легата академика Драгутина Анастасијевића”. *Читалиштије* број 36 (2020): 89-95.

Башић, Љиљана и Маја Аћимовић. „Легати и библиотеке целине Библиотеке Православног богословског факултета”. У *Посебне збирке у контексту заштитне културној наслеђа и као њогсцицај културној развоја*, уредник Маша Милорадовић, Дејан Вукићевић, 467-483. Београд: Народна библиотека Србије, 2019.

Durkheim, David Emile. *De la division du travail social*. Paris, 1893. Preuzeto 18.9.2020. http://classiques.uqac.ca/classiques/Durkheim_emile/division_du_travail/division_travail.html.

„Закон о старој и реткој библиотечкој грађи”. *Службени гласник РС* бр. 52 (2011).

Zeller, Eduard. *Grundrissder Geschichteder Griechischen Philosophie*. Leipzig, 1886. Preuzeto 18. 9. 2020. <https://www.amazon.com/Grundriss-Geschichte-Griechischen-Philosophie Classic/dp/1334353468>.

Иванчевић, Љубомир. „Њих тројица (сећања)”. *Глас Цркве* број 15, св. 3 (1987): 43-45.

Yakchitch, G. *La Bulgarie et les Allies*. Paris, 1916. Preuzeto 18. 9. 2020. <https://velikirat.nb.rs/items/show/6236>.

Кашић, Душан. „Протојереј-ставрофор Стеван М. Димитријевић 1866-1953”. *Бојословље* број 27, св. 1-2 (1984): 14.

Krug, Philipp. *Kritischer versuch zur aufklaerung der byzantischen chronologie: mit besonderer Rücksicht auf die frühere Geschichte Russlands*. St. Petersburg: Kais. Akademie der Wissenschaften, 1810. Preuzeto 26. 3. 2020. <https://dlib.rsl.ru/viewer/01004443090>.

Ludwig, Christian. *Dictionary: English, German and French*. Leipzig, 1791. Preuzeto 18. 9. 2020. <https://books.google.rs/books?id=5x4DRZH9zRUC>.

Милин, Драган. „Др Душан Глумац”. *Православни бојословски факултет Српске православне цркве: 1920-1980* ([б.м.: б.и.], 1980): 23.

Никић, Љубомир. „Библиографија радова Академика Драгутина Н. Анастасијевића”. У *Зборник радова Српске академије наука LXV Византолошки институт*, књ. 6, уредник Георгије Острогорски, 243- 256. Београд: Научно дело, 1960.

Spencer, Herbert. *The Principles of Sociology*. Oxford, 1896. Preuzeto 18. 9. 2020. <https://oll.libertyfund.org/titles/spencer-the-principles-of-sociology-vol-1-1898>.

Hobbes, Thomas. *Leviathan*. London, 1651. Preuzeto 18. 9. 2020. <https://www.gutenberg.org/files/3207/3207-h/3207-h.htm>.

PROF. ZORAN RANKOVIĆ, PHD
Belgrade University
Faculty of Orthodox Theology
zrankovic@bfspc.bg.ac.rs
MAJA AĆIMOVIĆ
Belgrade University
Faculty of Orthodox Theology
macimovic@bfspc.bg.ac.rs

OLD AND RARE BOOKS OF THE LEGACY OF THE LIBRARY
OF THE FACULTY OF ORTHODOX THEOLOGY

SUMMARY | The intention of this paper is to present the results of the research about the legacies of the professors of the Faculty of Orthodox Theology: Jordan Ilić, Dušan Glumac, Velimir Hadži-Arsić, and Dragutin Anastasijević. The paper presents the titles which are defined as old and rare books, according to the criteria for estimation and categorization of old and rare library materials defined under the Law on Old and Rare Library Materials. Besides being important cultural heritage, the richness of their content makes these books an extremely rare and valuable scientific material, both within the boundaries of Serbian sociocultural space, and the world over. The potential of this research reflects in highlighting the value of the special collections that enriched the entire stock of the library and thereby contributed to the improvement of the highly educated staff.

KEY WORDS | the Faculty of Orthodox Theology, library, legacies, old and rare books, cultural heritage

ПРОФ. ДР ЗОРАН РАНКОВИЧ
Университет в Белграде
Православный богословский факультет
zrankovic@bfspc.bg.ac.rs
МАЙЯ АЧИМОВИЧ
Университет в Белграде
Православный богословский факультет
macimovic@bfspc.bg.ac.rs

СТАРЫЕ И РЕДКИЕ КНИГИ НАСЛЕДИЯ
БИБЛИОТЕКИ ПРАВОСЛАВНОГО БОГОСЛОВСКОГО ФАКУЛЬТЕТА

АННОТАЦИЯ | Цель данной статьи - представить результаты исследования наследий профессоров Православного богословского факультета: Йордана Илича, Душана Глумаца, Велимира Хаджи-Арсича и Драгутина Анастасиевича. Мы представим названия, которые определяются как старые и редкие книги в соответствии с *Критериями оценки и каталогизации старых и редких библиотечных материалов*, определенных в *Законе о старых и редких библиотечных материалах*. Помимо того, что они являются важным культурным наследием, богатство их содержания делает эти книги чрезвычайно редким и ценным научным материалом как в рамках нашего социокультурного пространства, так и во всем мире. Потенциал этого исследования отражается в подчеркивании ценности специальных коллекций, которые обогатили весь фонд Библиотеки и тем самым способствовали повышению квалификации высокообразованного персонала.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА | Православный богословский факультет, библиотека, наследие, старинные и редкие книги, культурное наследие